

NEM A CENZÚRA A LEGNAGYOBB KIHÍVÁS KÖNYVAJÁNLÓ SUNSTEIN #REPUBLIC C. KÖTETÉHEZ SÁRVÁRI BALÁZS¹ – BUDAI PETRA²

(Sunstein, Cass R. (2017): *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton és Oxford: Princeton University Press. 321 oldal)

Az algoritmusokkal személyre szabott információkínálat ára a társadalmi polarizáción túl mutat. A legnagyobb veszély abból fakad, hogy tovább közelíti a politikai döntéshozatalt a fogyasztói magatartáshoz. A fő hírforrásokat (pl. híroldalak, közösségi média, hírlevelek) olyan mértékben állíthatja be a fogyasztó az érdeklődési körének megfelelően, hogy ezáltal teljesen kizárhatja a preferenciáival ellentétes tartalmakat. Ebben a személyre szabott térben a hírfogyasztó úgy élheti át az informáltságból fakadó magabiztosságot, hogy eközben nem találkozott versengő megközelítésekkel, és így fokról fokra elveszíti az érvelés, a megértés képességét. Korábbi műveit továbbgondolva Sunstein ismét arra inti olvasóközönségét, hogy a demokrácia védelmében szálljanak síkra a médiára vonatkozó szabályok átalakítása érdekében.

Ha közösen végiggondoljuk, hogy miként hat ránk, ha minden preferenciánkat ki tudjuk elégíteni, és ha nem érezzük sem a költségvetési korlát erejét, sem a döntéseink végességét, akkor nem tudunk döntést sem hozni, azaz nem tudunk jó döntést hozni. Ezzel lényegében elveszítjük a szabadságunk legfontosabb elemét, hogy választásainkban értelmezhesük a jó fogalmát, hogy újból és újból kísérletet tehesünk annak elérésére. A következő oldalak elsődleges célja a digitális média demokratikus alapelvekre gyakorolt hatásának és kapcsolatának összefoglalása Cass R. Sunstein *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media* című könyve alapján. A kötet erősen épít a szerző korábbi két kiadványára, melyek címe: Republic.com (2001) és Republic.com 2.0 (2007).

Az egyéni szabadság újraértelmezéséhez vezet el az olvasót Sunstein a hírforrások és a modern technológia összekapcsolásából kiindulva. Minden információ, amellyel találkozom, befolyásolja és formálja a világról alkotott képemet. Ha viszont saját magam határozhatom meg, hogy milyen csokorból kerüljenek ki ezek az információk, akkor felmerül a kérdés: vajon miben áll a szabadságom? A könyv által sugallt válasz e kérdésre, hogy a személyes preferenciák beteljesülése nem elégséges garancia a személyes szabadsághoz. E kérdéskör sokkal komplexebb jelenséggé vált az elmúlt évszázadok során, hiszen nem csak offline, lokálisan értelmezett közösségek tagjai és formálói vagyunk. Az internetes tér megjelenésével kézhez kaptuk a tereken átívelő csoportokhoz való tartozás lehetőségét. A társadalmak törekenysége és ma is tartó balkanizálódása olyan jelenségek, amelyek közösségi szinten követelik meg a demokrácia újragondolását.

A modern demokráciákról alkotott kép az elvárásokkal együtt hatalmas változásokon ment keresztül az elmúlt évszázadokban. A klasszikus XVIII. századi demokrácia-felfogás alaptézise

¹ A Budapesti Corvinus Egyetem Mikroökonómia Tanszékének adjunktusa, a Szent Ignác Jezsuita Szakkollegium rektora

² A Budapesti Corvinus Egyetem hallgatója

szerint érvényesülnie kell a hatalmi ágak (a törvényhozás, az igazságszolgáltatás és a végrehajtás) Montesquieu által megfogalmazott szétválasztásának, máskülönben a hatalomkoncentráció a kormányzat ellenőrizhetetlen voltához és zsarnoki jellegéhez vezethet. Ez a klasszikus megközelítés a XX. században két további hatalmi ággal egészült ki: az önkormányzatokkal és a médiával.

VISSZHANGTEREM

A demokratikus intézményrendszerre egy jól működőnek tűnő közegben is rengeteg fenyegetés jelent veszélyt. A cenzúra, mindegy, hogy melyik szintről jön, az egyik legáltalánosabb és legnagyobb ezek közül. A cenzúra korlátozó mechanizmusa az, amely korlátok köré szorít, és az információ teljességét, a megismerés lehetőségét behatárolja. Ha magam teszem ezt a technika kínálta lehetőségek által, az végeredményben ugyanoda vezet, mintha központi intézkedések állították volna össze a hírcsomagot számomra. A különbség abban rejlik, hogy saját magam lépek-e be a visszhangterembe (echo chamber), vagy felsőbb, tőlem független szintről jövő korlátozás áldozata vagyok.

A modern információs technológiának köszönhetően az egyén képessé vált arra, hogy kizárólag olyan csoportokban megosztott hírekkel találkozzon, amely csoportok megfelelnek az ízlésének. A hírfogyasztásnál is érvényesül a fogyasztói preferenciák szerinti szelekció, aminek révén a mindennapokban a *Napi Én (Daily Me)* világát éljük meg – a könyv e fogalom bevezetésével kezdődik. Ennek alapja, hogy a fogyasztó saját örömét, kényelemérzetét tudja fokozni azáltal, hogy kiszűri az övével ellentétes véleményeket. Ennek eszköze lehet egy-egy véleményvezér oldalának követése, a hírlevelekre való feliratkozás, azok tartalmának (pl. csak külpolitikai, vagy sport témájú cikkek kiválasztása) beállítása, vagy a közösségi médiában az egyes csoportokba való regisztráció.

Sunstein hozzáteszi, hogy a visszhangterem olyan megerősítő torzításokkal él az emlékeztünkben, amely a nekünk kedvező információkat állítja be igaznak. A közösségi média korában semmiféle kontroll sincs. Míg a nyomtatott sajtó valamilyen szinten még hitelességét tekintve ellenőrizhető volt, az internetes online térben ezek az eszközök nem tudnak érvényesülni. Én dönthetem el, hogy mit fogadok el igaznak, és mit nem. Ennek következményeképp mindannyian különböző, személyre szabott híruniverzumokban élünk, ahonnan kikerülni nem, vagy csak nagyon nehezen, saját magunk tudatosan irányított konfrontálásával lehet.

Az internetes közösségi terek a fizikai formában vett közterületek analógiájaként működnek: közösségi tapasztalásoknak adnak színteret, információt közvetítenek az állampolgárok között. Ezek az információk rendkívül sokszínűek is lehetnek, de a személyre szabott hírfolyamban ez a sokféleség nem érvényesül. „A tömegmédiá és az internet sokkal fontosabb önkifejezési terekké váltak, mint az utcák és a parkok.” (36. oldal)

A szabad önkifejezés feltételei közé tartozik az is, hogy a saját nézeteimtől különböző információkkal és véleményekkel találkozom. Ezek tudják biztosítani azt, hogy a visszhangterem nem lesz abszolút és permanens állapot, hogy érni fognak a sajátomtól eltérő, más közösségekből érkező impulzusok.

Az információ és élmények szintjén megvalósuló elszigetelődés politikai vonatkozását illetően Inotai András arra is rámutatott, hogy korunkban válik elsőként reális veszéllyé, hogy általánossá válik olyan személyek vezetői kinevezése, akik a világ és az élet sokféleségéről olyan ismerethiánnyal rendelkeznek, ami miatt alkalmatlanok lehetnek a pozíció betöltésére.

„Az igazi veszély azonban ennél is nagyobb. Az nevezetesen, hogy az egy évtized múlva hatalmi és döntéshozatali pozíciókba kerülők jelentős része érdemleges történelmi ismereteknek és fiatalkori emocionális élményeknek (olvasás, zene, művészet stb.) a hiányával fog küszködni. A hiányzó vagy hiányos családi és kisközösségi háttér csak erősíti ezt a vákuumérzetet és vákuumvalóságot. Lehet, hogy az ember hamarabb kerül szembe ezzel a következményeiben felbecsülhetetlen krízissel, mint a megfelelő cselekvés hiányában megjövendőlt természeti vagy gazdasági-társadalmi katasztrófafolyamatok fenyegető valóságával.”³

A hírforrások terén három fő akadályt nevez meg Sunstein a megfelelő tájékozottság eléréséhez: a társadalmi fragmentáció, az információ előállítását és terjesztését érintő korlátok, a fogyasztói és állampolgári dimenziók közti ellentét. Ezek vizsgálatával külön fejezetekben foglalkozik, amelyek közül részletesebben az utóbbit tárgyaljuk a továbbiakban.

ÁLLAMPOLGÁR VS. FOGYASZTÓ

A visszhangtermek valóságával szemben emeli be Sunstein a könyv gondolatországába a deliberatív demokrácia intézményrendszerét, amely a tanácskozást és a nyílt társadalmi vitát esszenciálisnak tekint. Ebben a megközelítésben a törvények legitimitását a hiteles mérlegelés, majd a konzekvencia levonása adja, amellyel kiküszöbölhető, hogy pusztán preferenciák alapján szülessenek a döntések, ami teret adna a korrupciónak és nepotizmusnak. A deliberatív demokrácia megköveteli az olyan közösségre igénybe vehető (offline vagy online) tereket, amelyek biztosítani tudják a társadalmon belüli párbeszéd működőképességét, az érvek folyamatos és szabad áramlását és a valódi kérdések cenzus nélküli megvitatását. A nyílt társadalmi viták közös tudást eredményezvén a kormányzat felé visszacsatoló mechanizmusként szolgálnak az állampolgárok igényeiről és álláspontjáról, ami a szerző értelmezése szerint így esélyt ad a közvetlen demokrácia megvalósítására. A közvetlen demokrácia léte azonban nem csak ezen áll vagy bukik, ennek megvalósításához és működéséhez társadalmi szintű egyetértésre van szükség, ez pedig annál nehezebben megvalósítható, minél diverzebb egy közeg,

Sunstein érvelésének magja, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy az egyének egyszerre működnek fogyasztóként és állampolgárként, ez a két énünk pedig az esetek legnagyobb százalékában nincs összhangban egymással. „A szuverenitás két megközelítése közül kell napjainkban választanunk az internet és a közösségi média kapcsán. Az első a fogyasztói szuverenitásra épül – ez a gondolat áll a szabad piac mögött. A második a politikai szuverenitást jelenti – ez az elv áll a szabad nemzetek mögött. E két koncepció radikálisan ellentétes irányokba mutat.” (52. oldal) Állítása szerint a fogyasztói oldal a dominánsabb, így a vállalatok és a politikusok is főként ezt az identitást szólítják meg.

Ennek szemléltetéséhez a politikai marketing példáját használja a szerző, ami eladásra az adott pártot, politikust, pártprogramot kínálja fel, a fogyasztói ellenérték a figyelem, illetve annak materiális formája, a szavazat. A politikai marketing célja, hogy az emberek állampolgári jogaik kinyilvánítása során minél inkább fogyasztói jellegű döntést hozzanak. A személyes preferenciákhoz igazodó informáltság mellett a közösségi szempontok súlya rohamosan csökken az egyéni döntéshozatalban, ami Sunstein szerint egy általános polgári érdektelenséghez vezet, ami a demokratikus berendezkedés tartósságát és sérthetetlenségét veszélyezteti.

³ Inotai A. (2010): „A fenntartható kapitalizmus” felé? In: Magas I. – Kutasi G. (szerk.): Változó világgazdaság. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem

A közösségi médiában rendkívül különféle emberekből álló, hatalmas tagsággal rendelkező csoportok jöhetnek létre igen rövid idő alatt. Lehetőség van arra is, hogy olyan emberekkel vegyék fel a napi szintű kapcsolatot, akik földrajzilag ugyan távol, világlátásukat tekintve azonban annál közelebb állnak hozzájuk. Ez egyfelől biztosítani tudja a nemzetköziséget és a dinamikus információáramlást, másfelől viszont balkanizálni képes a valós térben egymás mellett élni kényszerülő embereket. Sunstein példákkal mutatja be, hogy ha a saját szemléletem megerősítést kap, jöjjön az a visszacsatolás a világ bármely pontjáról, akkor gyakori reakció még szélsőségesebben ragaszkodni ahhoz. A megerősítő mechanizmusok torzító erejének köszönhetően minden más aspektust ignorálni vagyunk hajlamosak, miközben az így generált valóságot teljesnek tekintjük. Ennek eredményeképp a polarizált csoportok a helyi, közös problémákról más és más, olykor antagonisztikus ellentétekhez vezető képet alkotnak, ami az esetleges progresszív folyamatokat is a stagnálás felé közelíti. A tájékozatlanságánál fogva megosztott közösségek számára a megoldás abból fakadhat, hogy az információval való rendelkezésnek lehet pozitív externális hatása. Minden egyén megszerzett tudása hatással lehet másokra, hiszen sokaknak előnye származhat abból, ha saját tudásra épülő tudatos döntést hoznak. Ennek példaként emeli ki a könyv, hogy a közös tapasztalások és emlékek közösségformáló hatása alakítja ki a szociális háló egy részét.

Sunstein szerint nem az a kérdés, hogy lesz-e kormány általi szabályozás az online térben, sokkal inkább az, hogy milyen lesz az a szabályozás. Abszurd lenne azt gondolni, hogy az interneten nincsenek szabályok, illetve, hogy nem vonatkozik rá a klasszikus jogrend. Az állampolgárok biztonsága és védelme érdekében az államnak joga van beavatkozni az interneten zajló történésekbe, akár már prevenció céljából is. Ehhez feltétlenül szükség van a független jogalkotó intézményekre. Az információhoz való hozzáférés foka nagymértékben determinálja a kormányzat legitimitását mind állampolgári, mind pedig fogyasztói megközelítésből.

Az emberiség előtt álló kihívás mértékét talán az alábbi idézetben foglalja össze a szerző a legmarkánsabban: *„A fogyasztói szuverenitás gondolata, amit a Facebook központi értékei jól kifejeznek, és a teljes személyre szabás feltehetően utópikus víziója aláaknázza a demokratikus ideált. Egy utópikus gondolat helyett a Napi Én leginkább egy rémálom, a science fiction-höz tartozik, ami rengeteg tanulsággal szolgál a demokratikus önkormányzat negligált feltételei kapcsán.”* (253. oldal)

A könyvet ajánljuk mindenki számára, aki érdeklődik a társadalmi döntéshozatal iránt, általánosságban az egyetemi polgároknak, és kiemelten a politikai gazdaságtan, a média és a modern technológia társadalmi hatásai iránt érdeklődőknek.